

O'QITUVCHINING METAKOGNITIV KOMPETENSIYASI – TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA

Umarova Muborak Xusan qizi¹, Nodirova Moxira Baxtiyor qizi²

¹*Toshkent amaliy fanlar universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika kafedrası o'qituvchisi*

²*Toshkent amaliy fanlar universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika-psixologiya ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qituvchining metakognitiv kompetensiyasi tushunchasi, uning tarkibiy qismlari hamda ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Metakognitiv kompetensiyaga ega bo'lgan o'qituvchi o'z pedagogik faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash orqali ta'lim samaradorligini oshirishi asoslab berilgan. Shuningdek, o'qituvchilarda metakognitiv kompetensiyani rivojlantirish yo'llari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: metakognitsiya, metakognitiv kompetensiya, refleksiya, ta'lim samaradorligi, pedagogik faoliyat.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi o'qituvchidan nafaqat fan bilimlariga ega bo'lishni, balki o'z faoliyatini ongli ravishda boshqara olish, tahlil qilish va takomillashtirishni ham talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, metakognitiv kompetensiya o'qituvchining kasbiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Metakognitiv kompetensiya ta'lim jarayonida o'qituvchining o'z fikrlash jarayonlarini anglash, nazorat qilish va baholash qobiliyatini ifodalaydi.

ASOSIY QISM

Metakognitsiya atamasi ilk bor J. Flavell tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u shaxsning o'z bilish jarayonlari haqidagi bilimlari va ularni boshqarish qobiliyatini anglatadi. O'qituvchining metakognitiv kompetensiyasi esa quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: *metakognitiv bilimlar* (o'z imkoniyatlari va o'quv strategiyalarini bilish); *metakognitiv nazorat* (rejalashtirish, monitoring, baholash); *refleksiya* (o'z faoliyatini tahlil qilish va xulosalar chiqarish). Metakognitiv kompetensiyaga ega bo'lgan o'qituvchi dars jarayonini ongli ravishda tashkil etadi, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga oladi hamda ta'lim strategiyalarini moslashtira oladi. Bunday o'qituvchi: *dars maqsadini aniq belgilaydi; o'quv jarayonini doimiy nazorat qiladi; yuzaga kelgan muammolarni tahlil qilib, samarali yechim topadi; o'quvchilarda mustaqil fikrlash va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.* Natijada, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi va ta'lim sifati sezilarli darajada oshadi. O'qituvchilarda metakognitiv kompetensiyani rivojlantirish quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi: refleksiv mashg'ulotlar va tahliliy muhokamalar; o'z-o'zini baholash va monitoring kundaliklarini yuritish; interfaol va muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish; malaka oshirish kurslarida metakognitiv strategiyalarni o'rgatish. O'qituvchi faoliyatida metakognitiv strategiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu strategiyalar o'qituvchiga dars jarayonini oldindan rejalashtirish, o'quvchilarning ehtiyojlarini aniqlash hamda ta'lim metodlarini ongli ravishda tanlash imkonini beradi. Metakognitiv strategiyalardan foydalanadigan o'qituvchi dars davomida o'z faoliyatini kuzatib boradi, zarur hollarda yondashuvini o'zgartiradi va kutilgan natijaga erishishga intiladi. Bugungi kunda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim tizimida metakognitiv kompetensiya alohida ahamiyatga ega. Chunki u o'qituvchining innovatsion fikrlashini, moslashuvchanligini va pedagogik muammolarga ijodiy yondashishini rivojlantiradi. Metakognitiv kompetensiyaga ega o'qituvchi o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni o'z-o'zini nazorat qilishga va mustaqil ta'lim olishga yo'naltiradi.

XULOSA

O'qituvchining metakognitiv kompetensiyasi ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Metakognitiv kompetensiyaga ega bo'lgan o'qituvchi o'z faoliyatini ongli ravishda boshqaradi, ta'lim jarayonini samarali tashkil etadi va o'quvchilarning intellektual hamda shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, pedagog kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash tizimida metakognitiv kompetensiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. O'qituvchining metakognitiv kompetensiyasi nafaqat uning kasbiy mahoratini oshiradi, balki ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini ta'minlovchi muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Flavell J.H. Metacognition and Cognitive Monitoring. American Psychologist, 1979.
2. Zimmerman B.J. Becoming a Self-Regulated Learner. Theory Into Practice, 2002.
3. Woolfolk A. Educational Psychology. Pearson Education, 2016.
4. Saidov S., Qodirov B. Pedagogika va psixologiya asoslari. Toshkent, 2020.
5. Muslimov N.A. Pedagogik kompetensiya va kasbiy mahorat. Toshkent, 2018.